

کتاب‌های درسی دوره‌ی راهنمایی چگونه تألیف می‌شوند؟

گفت‌وگو با حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر علی‌رضا صادقی میاب
معاون دوره‌ی راهنمایی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی

نصرالله دادار

همه‌انگهی دوره‌ی تحصیلی؛ کارشناس مسئول گروه درسی مربوطه؛ چند تن از معلمان مجرب؛ یک نماینده از دفتر راهنمایی وزارت آموزش و پرورش.

● **ویژگی‌ها و نیازهای جسمی، فکری و روانی دانش‌آموزان در تدوین کتاب‌های درسی چگونه لحاظ می‌شود؟**

○ در مرحله‌ی اول، این کار با بهره‌مندی از پژوهش‌ها، متخصصان، معلمان و کارشناسانی که با دانش‌آموزان ارتباط مستقیم دارند، و نامه‌های ارسالی از طرف معلمان و دانش‌آموزان صورت می‌گیرد. مرحله‌ی بعد، زمانی است که کتاب، تدوین و به مدارس فرستاده شده است. در این مرحله، افرادی برای اعتباربخشی و ارزش‌یابی به مدارس اعزام می‌شوند، و پس از گفت‌وگو با معلمان، اولیا، دانش‌آموزان و کارشناسان، پرسش‌نامه‌هایی را کامل می‌کنند که اطلاعات لازم در زمینه‌های فوق نیز به دست می‌آید.

کتاب‌های درسی دوره‌ی راهنمایی چگونه تألیف می‌شوند؟ در تدوین این کتاب‌ها نظر معلمان دوره‌ی راهنمایی چگونه اعمال می‌شود؟ برنامه‌ی درسی ملی در تدوین و تألیف کتاب‌های جدید درسی چگونه لحاظ می‌شود؟ آیا تنوع و حجم کتاب‌های درسی دوره‌ی راهنمایی کمتر خواهد شد و آیا...؟ این سؤال‌ها و چندین سؤال دیگر در این زمینه، مسائلی بودند که در نشست با حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر علی‌رضا صادقی میاب، معاون دوره‌ی راهنمایی تحصیلی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی، مطرح کردیم. حاصل را در ادامه تقدیمتان می‌کنیم.

● **ابتدا در خصوص فعالیت‌های دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی توضیح دهید و سپس بفرمایید کتاب‌های دوره‌ی تحصیلی راهنمایی در چه بخشی تألیف می‌شوند؟**

○ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی، یکی از دفاتر سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است که در زمینه‌ی برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی فعالیت می‌کند.

معاونت راهنمایی دفتر تألیف، به همراه کارشناسان ذیربط، مسئولیت برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی دوره‌ی راهنمایی و اجرای آزمایشی و سراسری این کتاب‌ها را به عهده دارد. مراحل کار این‌گونه است که پس از تدوین راهنمای برنامه‌ی درسی توسط شورای برنامه‌ریزی گروه درسی و اعتباربخشی، نقدهای درون و برون سازمانی، روی آن انجام می‌شود تا به تأیید شورای همه‌انگهی علمی سازمان برسد. سپس، کتاب موردنظر تدوین و پس از طی دو سال اجرای آزمایشی و تأیید نهایی، در مرحله‌ی اجرای سراسری قرار می‌گیرد.

● **شورای برنامه‌ریزی گروه، از چه کسانی تشکیل می‌شود؟**

○ پنج نفر متخصص موضوعی؛ متخصصان تعلیم و تربیت؛ برنامه‌ریزی درسی و روان‌شناسی؛ معاون دوره؛ مسئول گروه

● لطفاً گزارشی اجمالی از فعالیت‌های انجام شده‌ی معاونت دوره‌ی راهنمایی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی ارائه کنید.

○ با بررسی مشکلات موجود و نامه‌هایی که به دست ما رسیده بود، اولین کاری که انجام دادیم، تعدیل کتاب‌ها از نظر محتوا و حجم بوده است.

کار مهم دیگر، بحث و واگذاری و تألیف کتاب در خارج از سازمان است. به همین منظور، ۱۰ استان برای تألیف کتاب‌های علوم، حرفه‌وفن و عربی انتخاب شدند که در نهایت، تألیف کتاب حرفه‌وفن توسط استان‌های فارس و مازندران و کتاب عربی توسط استان کرمان مورد تأیید قرار گرفت. سال گذشته مراحل اجرای آزمایشی کتاب‌های تألیف شده، در استان‌های مازندران و کرمان به اتمام رسید و در سال جاری (۹۰-۸۹)، اجرای سراسری این کتاب‌ها را در استان خودشان شاهدیم. ولی در استان فارس، مرحله‌ی اجرای آزمایشی کتاب حرفه‌وفن طی می‌شود.

بحث دیگر، آموزش معلمان برای تدریس کتاب‌های جدیدالتألیف است که در ابتدا مدرسانی از استان‌ها انتخاب می‌شوند و آموزش می‌بینند و سپس آن‌ها به آموزش معلمان در استان‌ها می‌پردازند.

● با توجه به ناکافی بودن اطلاعات دانش‌آموزان از جغرافیای کشور، چه ضرورتی دارد که در دوره‌ی راهنمایی، جغرافیای جهان را برای دانش‌آموزان توضیح دهیم؟ آیا بهتر نیست جغرافیای جهان، در دوره‌ی متوسطه تدریس شود؟

○ نپرداختن به جغرافیای جهان و واگذاری تدریس آن به دوره‌ی متوسطه، لطمه‌ی بزرگی به اطلاعات عمومی دانش‌آموزان می‌زند. در حال حاضر، آشنایی با جغرافیای جهان ضرورت است. از یک طرف، بحث اینترنت و ماهواره به گونه‌ای است که دانش‌آموزان از مسائل سیاسی عقب نیستند. اگر شیوه‌ی آموزش درست باشد، مطمئناً دانش‌آموزان به خوبی بهره می‌گیرند. از طرف دیگر، با توجه به جنگ نرم و بحث‌های دیگر، دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی باید از مسائل سیاسی، مسئله‌ی خاورمیانه، جایگاه راهبردی ایران در خاورمیانه و جایگاه خاورمیانه در جهان، خبردار باشند؛ چرا که در غیر این صورت آسیب بیشتری متوجه آن‌ها می‌شود.

● به نکته‌ی بسیار مهم شیوه‌ی تدریس معلمان اشاره کردید. برخی معلمان ما روش انتقال دانش را به خوبی نمی‌دانند. چه کسی باید روش‌های درست تدریس را به آنان منتقل کند تا بتوانند به خوبی تدریس کنند؟

○ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی، یکی از دفاتر سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است که در زمینه‌ی برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی فعالیت می‌کند

○ مهم‌ترین موضوع موجود، میانگین عمر کتاب‌های درسی است که بین ۵ تا ۱۰ سال است و به تغییرات زیادی نیاز دارد

○ رکن اصلی در بحث تعلیم و تربیت، معلم است و باید از جهت آموزش و قدر و منزلت مقام معلمی، به او توجه خاص شود. بدون شک، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی، دفتر دوره‌ی راهنمایی وزارتخانه و مرکز آموزش نیروی انسانی، آمار و فناوری، زحمات فراوانی می‌کنند، ولی گاهی نگاه‌ها به آموزش و پرورش، اقتصادی می‌شود؛ یعنی به خاطر کمبود بودجه، آموزش‌ها تحت تأثیر قرار می‌گیرند. باید بودجه‌های خوبی در نظر گرفته شود تا مسائل مالی معلمان و هزینه‌های آموزش آن‌ها تأمین شود.

● در راستای ارتقای روش‌های تدریس هم برنامه‌ای داشته‌اید؟

○ بله. بعد از تألیف هر کتاب، وظیفه‌ی ما این است که تعدادی از معلمان عزیز را به عنوان مدرس انتخاب کنیم و به آن‌ها

آموزش دهیم. سپس آن‌ها در استان‌ها به تدریس مشغول می‌شوند و اگر دست ما باز باشد، معلمان بیشتری را آموزش می‌دهیم. از طرف دیگر به استان‌ها اعلام کرده‌ایم، مؤلفان آمادگی شرکت در دوره‌های آموزشی در سطح کشور را دارند، به شرط آن که دعوت شوند.

● نظرات معلمان در تدوین کتاب‌های درسی چگونه اعمال می‌شود؟ آیا درست است که این نظرات، به معلمان مربوط است که در تهران هستند و با توجه به امکاناتشان، مشکلات آموزش شهرستان‌ها را نمی‌دانند؟

● نقش معلمان برای مقابله با افت تحصیلی چیست؟

● معلم کن اصلی تعلیم و تربیت است؛ اگر معلمان به جای ارائه‌ی جزوه‌های پرسش و پاسخ و... انگیزه‌ی مطالعه را در دانش‌آموزان تقویت کنند، بسیاری از مشکلات حل می‌شود. آشنایی معلمان با اصول، اهداف، و فلسفه‌ی آموزش و پرورش، آشنایی با برنامه‌های درسی که در دفتر تألیف تهیه می‌شود، آشنایی با راهنمای برنامه‌ی درسی کتاب مرتبط با کار خود، شرکت در کلاس‌های ضمن خدمت، داشتن برنامه‌ی مطالعاتی، تلاش برای ادامه‌ی تحصیل و... نقش آن‌ها را مؤثرتر خواهد کرد.

مهم‌ترین مسئله در مورد معلمان، رشد علمی و معنوی آن‌هاست. از همکاران خواهش می‌کنم، مطالعات خودشان را نسبت به مسائل روز و روش‌های نوین آموزش و پرورش بیشتر کنند. مخصوصاً باید دقت شود، با توجه به موضوع جنگ نرم، رسالت معلمان در عصر حاضر بیشتر است. به گفته‌ی امام علی (ع)، «معلم امام دیگران است و اگر بخواهد در کار خود موفق شود، اول باید به تعلیم خودش بپردازد و علم خود را زیاد کند سپس با رفتارش دیگران را تربیت کند».

● آیا برنامه‌های اخیر معاونت دوره‌ی راهنمایی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی بر اساس برنامه‌ی درسی ملی پیش می‌رود؟

● خوش‌بختانه جناب حجت الاسلام دکتر ذوعلم، مسئول تدوین برنامه‌ی درسی ملی، مدیرکل سابق همین دفتر نیز بوده است. بنابراین، هماهنگی بین برنامه‌ی درسی ملی و دفتر تألیف، از آغاز کار وجود داشته و برنامه‌های ما، با برنامه‌ی درسی ملی هماهنگ است. البته برنامه‌ی درسی ملی باید به تصویب شورای عالی برسد تا این انطباق بر اساس مصوبات قانونی و به طور کامل صورت گیرد.

● آیا مطلبی به عنوان سخن پایانی دارید؟

● ضمن تشکر از شما در پایان می‌خواهم به نکته‌ای دیگر هم اشاره کنم. در حال حاضر، یکی از مشکلات آموزش و پرورش، نگاه اقتصادی به آن است. ما باید از نگاه اقتصادی به آموزش و پرورش، پرهیز کنیم. مخصوصاً مجلس و شورای عالی انقلاب فرهنگی، باید دست آموزش و پرورش را از نظر مالی باز بگذارند تا برنامه‌های ما به دلایل اقتصادی، عقب نماند. در این زمینه سخن بسیار است اما چون مجله جای این حرف‌ها نیست، به همین مقدار بسنده می‌کنم.

پی‌نوشت

۱. مرکز آموزش نیروی انسانی، آمار و فناوری وزارت آموزش و پرورش، مسئولیت آموزش ضمن خدمت و رشد همه‌جانبه‌ی معلمان را بر عهده دارد و برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها در زمینه‌ی آموزش معلمان، در این دفتر صورت می‌گیرد.

● با بهره‌مندی از پژوهش‌های صورت گرفته، و هم‌چنین نامه‌های ارسالی از طرف معلمان، و یا صحبت‌هایی که در جلسات با آن‌ها داریم این کار صورت می‌گیرد.

از طرف دیگر، کتاب‌ها در کشور، اعتباربخشی می‌شوند. پرسش‌نامه می‌دهیم و معلمان در این باره نظر می‌دهند. پس از آن نیز، اگر نامه‌ای به دست ما برسد، تا زمانی که کتاب اجرای سراسری نشود، نظرات را اعمال می‌کنیم. البته معلمان حتماً می‌دانند، امکان این که نظرات چند صد هزار معلم در کتاب درسی اعمال شود، وجود ندارد، ولی سعی ما این است که تا حد ممکن، از نظرات معلمان بیشترین استفاده را بکنیم.

هم‌چنین می‌توانند از طریق سایت با دفتر تألیف مرتبط شوند و نظراتشان را برای ما بفرستند.

● بحث تحول بنیادین در آموزش و پرورش، به طور جدی در جامعه مطرح است و همه به آن اشاره می‌کنند. آیا این موضوع در کتاب‌های درسی هم تغییری ایجاد می‌کند؟

● بله. در این باره، جلسات فراوانی زیر نظر ریاست محترم سازمان، جناب حجت الاسلام دکتر محمدیان، برگزار می‌شود که بحث اصلی آن در رابطه با تحول و تغییر محتوای کتاب‌هاست. برنامه‌ریزی‌های لازم صورت گرفته است و طبق زمان‌بندی چندساله‌ای، این تغییر و تحول صورت خواهد گرفت.

● آیا حجم کتاب‌های درسی هم کمتر می‌شود؟

● قبل از پاسخ باید عرض کنم، برخی از همکاران فکر می‌کنند افت تحصیلی فقط به خاطر حجم زیاد کتاب‌هاست. به همین دلیل، می‌خواهند از حجم آن‌ها کم کنند، در حالی که کم شدن حجم کتاب‌های درسی، باعث عقب افتادگی علمی دانش‌آموزان می‌شود. به نظر من، باید به عوامل دیگر هم توجه کنیم.

کم کردن حجم کتاب‌های درسی راهنمایی، باعث بالا رفتن آمار قبولی در این دوره می‌شود. اما این افت تحصیلی، به دوره‌ی متوسطه منتقل و در آن مرحله، دانش‌آموز با مشکل مواجه می‌شود. باید دل نگران این مسائل هم باشیم. برای مثال، من در دوره‌ی راهنمایی، باری را از روی دوش خودم بر می‌دارم و آن را روی دوش دوره‌ی متوسطه قرار می‌دهم تا بگویم در دوره‌ی راهنمایی آمار قبولی بهتری داشته‌ایم؛ بدون توجه به این که در این صورت دانش‌آموزان در متوسطه، به مشکل افت تحصیلی بر می‌خورند. به نظر من، باید عوامل افت تحصیلی بررسی و برای هر کدام، راه‌حل‌های جداگانه‌ای پیش‌بینی شود. حجم زیاد کتاب‌های درسی در دوره‌ی راهنمایی، یکی از عوامل افت تحصیلی می‌تواند باشد. البته کم کردن حجم با توجه به این که لطمه‌ای به سطح علمی دانش‌آموزان نخورد، جزو برنامه‌های ماست.

